

УДК 913+908: 379.85:528.931

Борисова О. В.

к.г.н.,

доцент кафедри туризму,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

E-mail: mariaborysova@gmail.com

**ВИКОРИСТАННЯ ГЕОГРАФО-ТОПОНІМІЧНОГО АНАЛІЗУ
НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ В ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
(РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)**

Стаття присвячена питанням використання географо-топонімічного аналізу в туристсько-краєзнавчих дослідженнях на рівні окремого регіону – Поділля.

Підкреслено, що зазначений аналіз сприяє активізації інтелектуально-творчого потенціалу дослідників в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності, залучає їх до вивчення історії рідного краю, довкілля, географії, історичних об'єктів, явищ соціального життя, впливає на формування всебічно вихованої особистості.

Географо-топонімічний аналіз допомагає виявити роль деяких природних та соціальних чинників, що впливали на формування та розвиток поселенської мережі Поділля на різних етапах розвитку суспільства. Завдяки географо-топонімічному аналізу стає можливим встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами природного та соціального середовищ в процесі підготовки, проведення та підсумків туристських прогулянок, подорожей. Визначені перспективи подальшої роботи у даному напрямі.

Ключові слова: географо-топонімічний аналіз, туристсько-краєзнавча діяльність, природні, соціальні чинники, Поділля, поселенська мережа регіону.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку теорії та методики навчання оновлюються зміст та методи традиційної туристсько-краєзнавчої роботи. Дедалі більшої популярності та актуальності набуває географо-топонімічний аналіз – досить аргументований щодо вирішення найбільш важливих і принципових питань регіонального характеру, затребуваний сьогоднішнім, який має досить велике наукове та практичне значення.

Найбільш актуальними топонімічні дослідження є для найменш урбанізованих регіонів, до яких і належить Поділля. Особливості його економічного та соціального розвитку в минулому дозволили зберегти, особливо в сільських місцевостях, надбаня попередніх епох у вигляді значної кількості об'єктів, які мають архітектурну, історичну, етнографічну, археологічну, культурну, лінгвістичну цінності і здатні стати базою для подальших різноманітних науково-тематичних досліджень. Саме село сприяє збереженню етносу, в село набагато повільніше проникають чужорідні елементи, відтак воно довше зберігає своє культурне обличчя. Вивчення топоніміки окремих ареалів, якими є села, дозволить уявити закономірності виникнення та розташування населених пунктів регіону; виявити нові об'єкти, які сприятимуть подальшому розвитку різних видів туризму в регіоні; просторово-часові закономірності топонімів, що має пізнавальне та виховне значення для молоді, а також прикладне значення в питаннях збереження та відродження географічних назв, які є важливими елементами культури народу – чим й обумовлюється актуальність топонімічних досліджень на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що топоніміці Поділля приділяється значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців. Це пояснюється давнім заселенням краю, звідки населення розселялося по всій території України. Відповідно, топонімічні назви цієї території є одними з найдавніших та найстійкіших. Вивченню регіональної топоніміки присвячені наукові дослідження та праці Т. Купача, В. Прокопчука, Я. Редькової. Ойконімам Хмельницької області, зокрема, присвячені дослідження І. Волянюка, Н. Герети, Ю. Гжимайло, Л. Дикої, В. Шевчука тощо.

Формування цілей статті. Мета дослідження – на прикладі Поділля пояснити значення географо-топонімічного аналізу в туристсько-краєзнавчих дослідженнях регіону; за допомогою зазначеного аналізу виявити закономірності впливу соціально-економічних факторів на формування поселенської мережі Поділля; окреслити перспективи використання топонімічних розвідок.

Виклад основного матеріалу. Географічні назви виникають як відображення усього різноманіття суспільних відносин та природних особливостей території. Вони супроводжували і продовжують супроводжувати процес еволюції суспільства, з часом набуваючи все більше наукове та практичне значення. Топоніміка території складається протягом значного часу, на неї впливають переселення народу, війни,

революції, економічний розвиток, зміни природи, особливості самих географічних об'єктів.

Особливе місце топоніміка займає у туристичному краєзнавстві, яке на сучасному етапі набуває комплексного характеру, як по суті та змісту (поєднання різних напрямків туристично-краєзнавчих досліджень), так і по різноманітності організаційних форм. Топоніміка стимулює інтерес до вивчення минулого та сучасності свого краю шляхом пошуку зв'язків між географічними умовами місцевості та їх відображенням у географічних назвах. Важлива роль топоніміки в туристсько-краєзнавчих дослідженнях пояснюється також стійкістю назв, яка дозволяє їм зберігатися надовго, стаючи своєрідними історичними пам'ятками.

За інформативністю географічні назви поділяють на групи історично та ландшафтно-зумовлених. Останні дозволяють уявити закономірності виникнення та розташування населених пунктів. Адже природне середовище є одним із важливих чинників розселення. Воно значною мірою впливає на розміщення, розмір, функції, форму поселення та типи житла.

Історично-зумовлені групи топонімів відображають вплив соціально-економічних чинників, несуть інформацію про етнічну належність та ареали розселення давніх народів, за ними, нанесеними на карту, можна виявити давні міграції, колишню щільність розселення, вивчити історію виникнення населених пунктів та їхні первісні функції; назви поселень вказують на рід занять населення в минулому, на спеціалізацію господарства, культуру краю, напрямки транспортних шляхів тощо.

Сучасна мережа населених пунктів Поділля пройшла довгий історичний шлях розвитку та трансформації. В різні періоди її формування на неї впливали різні чинники: природні, соціально-економічні. Деякі безпосередньо – на виникнення населених пунктів, їх подальший розвиток, планіровочні форми інші – опосередковано. З метою виявлення закономірностей впливу означених чинників на формування поселенської мережі Поділля нами була застосована система методів дослідження, головним з яких є географо-топонімічний аналіз.

Назви, що характеризують національний (або етнічний) склад населення. На теренах Поділля з давніх-давен мешкали різні племена, народи та окремі етнічні спільноти. Це зумовлено тим, що розташовування краю оцінювалось як дуже вигідне в географічному, природно-кліматичному, виробнично-господарському та економічному плані, порівняно з іншими регіонами України. Ще Геродот, який жив за 500 р. до н.е., згадував греків, племена алазонів і неврів, котрі населяли землі нинішнього Поділля та

залишили про себе помітну згадку як дбайливі хлібороби. Можливо, на думку деяких вчених, що назва населеного пункту Іллінці на Вінниччині походить від давньої назви греків-еллінів. З давніми греками – сурожцями пов'язують назву поселення Сурож Шумського району на Тернопільщині.

Гомер наводив факти того, що за його часів, у басейні Дністра можна було бачити могили кіммерійських царів. Згадка про цей народ, ймовірно, зафіксована у назві населеного пункту Жмеринка, основою якої є слово «Gimig», що цілком відповідає асирійській назві кіммерійців. За однією з версій, з цим народом етнографи пов'язують назви поселень Чемерівці на Хмельниччині та села Чемериси Волоські на Вінниччині.

У пізніші часи літописці називають мешканцями Подільської землі тиверців, уличів, слов'янських русів, сарматів, полян та інших. З племенами тиврів, тиверців, які жили між Бугом і Дністром, пов'язують назву сучасного м. Тиврів (Він. обл.). Південний Буг вони називали Тивром, що означало «швидкий» або «різкий». У назві с. Вендичани (Він. обл.) простежується основа «венди» або «венеди». Саме так називалися стародавні слов'яни, які в I – II ст. жили в басейні р. Вісла, між Балтикою і Карпатами і далі на схід до Дніпра і Прип'яті.

Назва поселення Севрюки (Хмельн. обл.), ймовірно, походить від назви слов'янського племені северян, а с. Карабчіїв (в перекладі з тюркської – «чорний ліс») зобов'язане своєю назвою невеликому народові, який належав до племені берендеїв. Внаслідок утисків з боку половців, а згодом і татар, ці напівкочові дрібні племена іногородців, до яких належали також печеніги, кумани, торки, визнавали владу князів, осідали на південному сході сучасного Поділля і засновували свої поселення: с. Куманівка (Козятиськ. р-н), с. Куманівці та с. Торчин (Хмельницьк. р-н), с. Торків (Тульчинськ. р-н), с. Торканівка (Тростянецьк. р-н). Назву с. Куряни (Терноп. обл.) історики пов'язують з переселенням сюди мешканців з Курська.

На початку XIII ст. певний вплив на розселення та архітектурно-планувальні типи окремих поселень регіону виявила розпочата після завоювання Вірменії турками-сельджуками, а згодом татаро-монголами міграція вірмен на Поділля. Ця сторінка в історії краю відзначена назвами с. Армяни (сучасне – Великозалісся), с. Армянки (с. Малозалісся) тощо, які заселені вірменами і є приміськими селами сучасного Кам'янця-Подільського.

Виникнення населеного пункту Урмань (1385 р.) на Тернопільщині нагадує сумну сторінку історії краю – руйнівні набіги монголо-татарських орд. Назва даного

поселення була пов'язана з татарським родом Кердеїв, який переселився на Тернопільщину з Сибіру. На отриманих від польського короля землях татари побудували замок і назвали його «урман» (з тюркської – ліс, тайга) як нагадування про далеку батьківщину.

Населені пункти з назвами Літовище (Шумськ. р-н), Червоне (до 1963 р. – Лядське; Монастириськ. р-н), смт. Білогір'я (до 1946 р. – Ляхівці), с. Поляхове (Теофіпольськ. р-н) з'явилися на карті Поділля внаслідок литовсько-польської колонізації земель регіону, яка розпочалася наприкінці XIV ст. за ініціативою князя Вітовта.

У населених пунктах Ординці (Теофіпольськ. р-н), Татаринці (Ярмолинецьк. р-н) тощо основи ойконімів вказують на кримських татар, які нападали на Україну (Поділля) та південь Росії. Деякі з них потрапляли в полон, селилися і засновували села. Ще було й так, що польські, литовські та українські феодалі наймали татар для охорони своїх володінь і за це виділяли їм сінокоси, землю біля річок, угіддя: з'являлися поселення, назви яких мали основу «татар».

Молдавська народна колонізація подільських земель простежується у поселенських назвах Волохи, Волоське, Волощина – так називали румунів та молдаван, які уже в кінці XVI ст. проживали в межиріччі Дністра та Південного Бугу. Молдавське населення на Поділлі збільшувалось за рахунок селян, що тікали з Бессарабії від непомірно тяжкого гніту місцевих феодалів та турецьких завойовників. Саме молдавани стали засновниками багатьох населених пунктів. Про це свідчать такі назви, як с. Джугастра (Ямпільськ.р-н) – його назва походить від молдавського слово «джуг» – ярмо. Село Стіна (Томашпільськ. р-н) в середині XIX ст. носило назву Одая, яка в перекладі з молдавської означає хутір. За однією з версій, назва поселення Сатанів (Хмельн. обл.) теж утворена від молдавського слова «сат» – велике село. За архівними документами, саме тут жило багато молдаван.

Незважаючи на часті набіги кочівників, Поділля постійно відроджувалося. Цьому сприяли чисельні природні багатства, «волі і свободи», які уряд надавав селянам після кожного набігу ворогів.

Територія сучасного Поділля приваблювала переселенців. Виникали населені пункти, назви яких вказували на етнічну належність засновників або більшості жителів поселення: с. Чехи (Хмельн. обл.), с. Чехів (Терноп. обл.) – поселення чехів; с. Боснячина (Хмельн. обл.) – переселенці хорвати; с. Угриньківці (Заліщицьк. р-н), с. Угрін (Чортківськ. р-н), с. Підгірське (до 1940р. – Угорськ; Шумськ. р-н) – населяли угорці; с. Серби, Сербинівка (Старокостянтинівськ. р-н) – вихідці з Сербії.

Деякі поселення були засновані російськими старообрядцями (пилипами), які тікали на Поділля від переслідувань царського уряду: с. Пилипче (Борщівськ. р-н), Пилипківці, Пилипи – Хребтіївські (Летичівськ. р-н), Москалівка (Ярмолинецьк.).

З переселенцями з Пруссії пов'язані назви населених пунктів – Підгірний та Бистриця (були Пруси) на Тернопільщині. Виникнення подібних поселень – це результат колонізації частини Поділля Австрією.

Назви, що характеризують заняття населення, його виробничі навички. Категорію топонімів пов'язаних із заняттям населення можна назвати виробничою та формувати за провідною спеціалізацією населеного пункту і його мешканців. Назви, пов'язані з господарською діяльністю, добре датуються. До топонімів, які свідчать про більш ранні промисли і спеціалізації на території сучасного Поділля, у першу чергу слід віднести землеробство, скотарство, бджільництво, мисливство, рибальство, збиральництво тощо.

Розташування регіону в зоні продуктивного землеробства забезпечувало, при порівняно невеликих затратах праці, задоволення насущних потреб населення. Хліборобство у своїй основі – це і знаряддя праці, і технологічний процес, і обрядово-ритуальні дії. Усе це було детально зафіксовано у назвах поселенської мережі регіону.

У минулому окремі етапи підготовки пашні були надзвичайно важливим видом господарської діяльності. Наступний етап за вирубкою лісу – корчування пнів – відображено, наприклад, у назві сучасного м. Теробовля (XI ст.) – «теребити», або корчувати ліс. Головні знаряддя праці того часу залишились у назвах поселень Плужне, Сошне (Ізяславськ. р-н, XVI ст.) та ін. З актів судів та люстрацій відомо, що на Поділлі у XV-XVII ст., в основному вирощували пшеницю, овес, жито, ячмінь, горох, просо, що і підтверджується назвами поселень: Вівся (Козівськ. р-н, XVIII ст.), с. Гречинці (Летичівськ. р-н, XVIII ст.), Житники (Мур.-Куриловецьк. р-н, XVII ст.) тощо.

Як наслідок, збирали великі врожаї при збереженні родючості ґрунтів навіть протягом сторіч, що підтверджується назвами: сучасного смт. Ланівці (Терноп. обл., XV ст.) та с. Багатківці (Теребовлянськ. р-н, XVI ст.) – назва поселень пішла від багатих врожаїв на полях. Наступні кроки землеробів також відображені у назвах поселень: с. Рілинці (Буцацьк. р-н, XVIII ст.), с. Косиківці (Новоушицьк. р-н, XV ст.), с. Колосова (Кременецьк. р-н, XVI ст.), с. Соломна (Волочиськ. р-н, XVIII ст.), с. Гуменне (Вінницьк. р-н, XVIII ст.), с. Стодульці (Жмеринськ. р-н, XVII ст.) – назва останнього походить від назви «овін, гумно». Після збору врожаю приходив час пекти

та їсти: с. Коржівці (Деражнянськ. р-н, XVI ст.), с. Калачківці (Кам-Подільськ. р-н, XVII ст.), с. Коржівка (Немирівськ. р-н, XVIII ст.).

У господарстві особлива шана віддавалася бджолі, яку вважали «божою комахою». Сьогодні всю важливість давньої спеціалізації ми можемо уявити з назв населених пунктів: с. Сушівці – пусті соти (Білогірськ. р-н, XIV ст.); с. Колодне (Збаразьк. р-н, XV ст.) та Колодівка (Підволочиськ. р-н, XVI ст.) – їх назви пішли від назв типів вуликів, які виготовляли із дерев'яних дупляних колод; с. Бортники (Тульчинськ. р-н, XVIII ст.), Хутір Пасічний (Хмельн. обл., XVIII ст.) та ін.

Важливість тваринництва та рибальства підкреслена у назвах поселень – Струга (Новоушицьк. р-н, XVI ст.), Рибники (Бережанськ. р-н, XVIII ст.) та с. Клинова (до 1968 р. – Скотиняни, Городоцьк. р-н, XVI ст.), с. Мирне (до 1964 р. – Теляче, Терноп. обл.).

Протягом XIV – XVII ст. відбувався розвиток ремесел і торговельних відносин в краї на фоні інших численних історичних та політичних подій. Достовірність цього факту підтверджується назвами поселень, у яких збереглися назви основних кустарних промислів регіону: Мазники та Гончари (Деражнянськ. р-н), Врублівці (Кам-Подільськ. р-н), с. Сокиринці (Чеме-ровецьк. р-н), с. Кобзарівка (Зборівськ. р-н.), с. Кожухів та с. Бондури (Літинськ. р-н), с. Чабани (Хмельницьк. р-н), с. Конюхи (Козівськ. р-н), с. Гончари (Білогірськ. р-н).

З пожвавленням ремесла та торгівлі на Поділлі розширюються і зовнішньоторговельні зв'язки. Це призвело до появи багатьох митниць. Біля них збирали податки за перевіз товарів. Згодом навколо митниць з'явилися населені пункти з відповідними назвами: Митниці (Красилівськ. р-н), Митківці (Летичівськ. р-н), Митки (Барськ. р-н), Митків (Вінницьк. р-н, XVI ст.). Більша частина митниць була огорожена жердинами, що, в свою чергу, стало назвою поселень Поділля – с. Жердя (Чемеровецьк. р-н), с. Жереднівка (Гайсинськ. р-н).

У другій половині XVI ст. багато великих поселень отримують Магдебурзьке право. Це ще більше пожвавлює міську економіку. Поселення розростаються, збільшується кількість населення в них, і навколо починають виникати сільські поселення як осередки ремісників та майстрових селян, основні види діяльності яких і лягли в основу назв нових населених пунктів: с. Кошилівці (Заліщицький р-н), с. Личівка (Волочиськ. р-н), с. Цебрів (Зборівськ. р-н) – спеціалізація по виготовленню цебер; с. Оліїв (Зборівськ. р-н), Постолівка (Гусятинськ. р-н), с. Бубнівка (Волочиськ. р-н.), с. Топори (Ізяславськ. р-н), с. Сальниця (Хмельницьк. р-н) – жителі виготовляли

свічки з сала; с. Ожигівці (Волочиськ. р-н), сучасне смт. Гримайлів на р. Гнилиця – назва пішла від численних водяних ступ, у яких валяли сукно, а ступи дуже гримали.

У XVI ст. розпочинається розквіт ставкового господарства на Поділлі, важливість якого для місцевого населення досить яскраво простежується у назвах: с. Ставищани (Білогірськ. р-н), Заставці (Старосинявськ. р-н), Ставки (Барськ. р-н), с. Двірець (Ізяславськ. р-н) та с. Двірці (Терноп. обл.). Назви останніх пов'язані зі службовими будівлями, які споруджували над ставами для корму та вилову риби, їх називали «двірцями».

З кінця XVI ст. на Поділлі відчувається підвищений попит на лісову продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках, що сприяє розвитку лісових промислів. Повсюдно починається будівництво буд та бургпромислів по виробництву поташу і селітри. Багато деревини використовували гуті-заводи, що виробляли скло, і рудні промисли з виплавки заліза з болотної руди.

Нові підприємства існували майже в кожному містечку. Їх будували і в глибинах подільських пуц і дібров, а також біля невеликих лісових масивів. Про широке розповсюдження лісових промислів у XVI-XVIII ст. свідчать назви майже 90 подільських сіл серед яких: Гута-Яцьковецька та Стара Гута (Дунаєвецьк. р-н), Гутисько (Терноп. обл.) тощо. З виготовленням скла пов'язані назви селищ Шибалин на Тернопільщині та Шибена (Теофіпольськ. р-н.). Місцеве населення виготовляло та продавало віконне скло-шиби. «Промисловими» є назви поселень Рудницьке (Піщанськ. р-н), Рудня (Летичівськ. р-н), Поташня (Бершадськ. р-н), Тартак (Чечельницьк. р-н) – назва останнього виникла згідно назви заводу з обробки деревини; Деражня (Хмельн. обл.) – де відбувалась первинна обробка деревини; Гатна Деражня (Деражнянськ. р-н), с. Нігін (до XVIII ст. Нігін-Буда), Будки (Козівськ. р-н, XVI ст.), Майдан Вербецький (Летичівськ. р-н). Майданами називали просіки у лісі, на яких стояли кустарні деревообробні підприємства.

Внаслідок аграризації міських поселень, у другій половині XVIII ст. відбувалось збільшення сільського населення і відповідно населених пунктів з подальшим розвитком у них різних кустарних промислів, що й підтверджується ойконімами: с. Бондури (Гайсинськ. р-н), Бондурівка (Немирівськ. р-н), Бондурівка (Чечельницьк. р-н), де бондарство й бочкарство були дуже поширені. Із дубових, березових та липових клепок, виготовляли кадуби для борошна, буряків, меду, бочки на огірки, фаски для масла тощо. Як продовження цієї групи слід назвати поселення Гончарівка та Ковалівка (Монастирськ. р-н), Кошляки (Підволочиськ. р-н), Лоївці (Новоушицьк. р-н),

Бражинці (Полонськ. р-н), Сокиряки (Тепликськ. р-н), Молотків (Лановецьк. р-н), Базаринці (Збаразьк. р-н) та с. Базар (Чортківськ. р-н), Карбівка (Гайсинськ. р-н). Назва останнього пішла від провідної спеціалізації – різьби по металу.

Наприкінці XV ст. на карті Поділля з'являються нові населені пункти, назви яких пов'язані з млинарством: Мельниця - Подільська (Борщівськ. р-н), Млинівці (Збаразьк. р-н, XVI ст.), Радянське (до 1964 – Млинівці, Козівськ р-н, XVI ст.), Руданське (колись Жорнівка, Шаргородськ. р-н, XVI ст.). Млини на Поділлі були окрасою села, вони регулювали воду в річках.

Назви, що характеризують транспортні шляхи (дромоніми). Становлення шляхів сполучення завжди тісно пов'язане з економікою та політичною ситуацією регіону, відображає рівень розвитку його продуктивних сил, культури, побутові потреби населення тощо.

Протягом XIV-XVI ст. подільські землі активно включаються в систему європейської торгівлі, тому назви доріг лежать в основі численних найменувань населених пунктів, таких як, наприклад, селища М'якохід (XVI ст.) та Шляхова (Бершадськ. р-н, XV ст.), Тягун (Іллінецьк. р-н, XVIII ст.) тощо. Маршрути сухопутних шляхів сполучення обиралися не довільно, а залежали від географічних умов місцевості. Особливо впливали на конфігурацію доріг водні об'єкти. Для реконструкції давніх водно-волокових шляхів сполучення можуть служити назви поселень: Переволока (Буцацьк. р-н, XV ст.), Підволочиськ (Терноп. обл., XV ст.), Волочиськ (Хмельницьк. обл., XV ст.), Жовтневе (до 1964 р. – Кобиловолоки, Тербовлянськ. р-н), Брод (Заліщицьк. р-н, XVI ст.), Перехідці (Полонськ. р-н, XVI ст.) тощо.

Висновки. Географо-топонімічний аналіз назв населених пунктів Поділля, здійснений на основі лексико-семантичного підходу, дав можливість створити цілісну географо-топонімічну систему ойконімів регіону, відобразити назви поселень, похідні від соціально-економічних умов. Дана група топонімів значно молодша за ті, що відображають вплив природного середовища та складають основу сучасної поселенської мережі Поділля.

Саме на початку XVIII ст., внаслідок відмирання феодално-кріпосницьких відносин в краї та зародження якісно нового процесу – капіталізму, змінюється пріоритетність чинників впливу на розвиток поселенської мережі регіону. Вирішального значення набувають соціально-економічні чинники. Це підтверджується збільшенням у цей час поселень, назви яких відображають особливості господарського освоєння території регіону.

В цей час своєї найбільшої кількості досягла група етнонімів – внаслідок значних темпів урядової колонізації зі свободами та волями на землях Тернопільщини та Хмельниччини, поряд з народною колонізацією («займанщиною») на Вінниччині. Результатом цих процесів стало переселення на територію краю значної кількості населення різних національностей. В останні десятиліття XVII – початку XVIII ст. значно збільшилася і виробнича категорія топонімів – внаслідок відновлення зруйнованого господарства на фоні пільгових умов з боку уряду, що також сприяло інтенсивному заселенню регіону і розростанню його поселенської мережі.

Результати топонімічних розвідок в регіоні сьогодні можуть бути використані:

– школярами під час навчального процесу як ефективний прийом для досягнення більшої результативності навчання, що активізує інтерес учнів, сприяє глибокому засвоєнню фактичного матеріалу і кращому розумінню ними навчальних предметів; для підготовки доповідей, рефератів, написання творів; наукових проектів, підготовки презентацій, розробки схем, макетів, комп'ютерних програм тощо.

– у позакласній систематичній туристсько-краєзнавчій діяльності у вигляді гуртка топонімічної направленості – дослідження з топоніміки сприяють формуванню географічного мислення, в основі якого покладено розуміння причинно-наслідкових зв'язків у географічній дійсності відродження національної культури і самосвідомості.

– як засіб популяризації знань про історію рідного краю, метод історико-географічних та туристсько-краєзнавчих досліджень, можливість поділитися своїм досвідом у вивченні краю з представниками інших регіонів, історія яких схожа на історію Поділля – топонімічні дослідження потребують порівняння з іншими територіями, що дозволяє більш аргументовано тлумачити географічні назви, їх походження, зміни, поширення;

– як спосіб для упорядкування топонімічного словника – краєзнавцям слід починати вивчення топонімічних назв краю із збирання матеріалу для місцевого словника – це в основному етимологічний словник, де виявляється походження назв, а також умови їх змін. Робота по збиранню топонімічного матеріалу проводиться паралельно з вивченням природи та історії краю, бо географічна назва не може бути комплексом звуків без значення, без відображення у слові реальної дійсності або сприйняття її людиною;

– як спосіб розробки експозицій для краєзнавчих музеїв, експозицій, присвячених відновленню та збереженню окремого топонімічного об'єкту або об'єктів. Розроблені експозиції зможуть залучити молодь до процесу відновлення історичного

минулого краю, привернути увагу внутрішніх та зовнішніх туристів. За матеріалами експозицій можливо розробити тематичні екскурсії.

– як можливість співпраці учнів подільських шкіл зі студентами ВНЗ в рамках туристсько-краєзнавчих досліджень в умовах краю з метою: а) *інформаційно-пізнавальною* (формування ставлення до краю як до об'єкта дослідження туристського краєзнавства; теоретичне і практичне знайомство з джерелами і методами туристсько-краєзнавчих досліджень з урахуванням особливостей їх застосування в умовах рідного краю; узагальнення досвіду туристсько-краєзнавчих досліджень на локальному рівні; оволодіння елементами знань про краєзнавчий потенціал краю як освітньо-виховного простору); б) *розвиваючою метою* (навчальний процес покликаний спонукати саморозвиток особистості – її інтелектуалізацію, а саме – розвиток організаторських здібностей, самостійності і творчості учнів); в) *виховною метою* (естетичне, духовне, громадське, патріотичне, екологічне виховання шкільної молоді); г) *туристичною метою* (топонімічні знання можуть стати корисним путівником та приводом для створення окремих туристських маршрутів, що в цілому сприятиме розвитку туризму в регіоні.

Список використаної літератури

1. Баженов Л. В. Поділля у працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 479 с.
2. Гжимайло Ю. Д. Походження назв містечок і сіл Красилівщини / Ю. Д. Гжимайло. – Красилів, 1992. – 22 с.
3. Грищук Б. Поділля – колиско і доле / Б. Грищук. – Львів: Каменяр, 1998. – 94 с.
4. Дяченко В. Д. Про назви населених пунктів в Україні етнімічного походження / В. Д. Дяченко // Питання топоніміки та ономастики. – К., 1962. – С. 157-164
5. Жучкевич В. А. Общая топонимика / В. А. Жучкевич. – Минск.: Высшая школа, 1980. – 154 с.
6. Зінченко А. Наш край – Поділля / А. Зінченко. – Кам'янець-Подільський, РВЦ.: Проза, 1998. – 208 с.

7. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми на Україні як джерело історико-географічних досліджень / О. А. Купчинський. – К.: Наукова думка, 1981. – 251 с.
8. Стасюк І. А. Теофіпольщина. Сторінки історії сіл району / І. А. Стасюк. – Львів: Каменярь, 1993. – 225 с.
9. Шевчук В. В. Категоріальні форми топонімічних легенд та переказів на Поділлі / В. В. Шевчук. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 336 с.
10. Янко М. П. Топонімічний словник України / М. П. Янко. – Київ: Знання, 1998. – 217 с.

References

1. Bazhenov, L. V. (1993). *Podillia u pratsiakh doslidnykiv i kraieznavtsiv XIX-XX st. [Podillia in the work of researchers and ethnographers]*. Kamianets-Podilskyi [in Ukraine].
2. Hzhymailo, Yu.D. (1992). *Pokhodzhennia nazv mistechok i sil Krasylivshchyny [The origin of the names of towns and villages Krasylivshchyny]*. Krasyliv [in Ukraine].
3. Hryshchuk, B. (1998) *Podillia – kolysko i dole [Podillia – the cradle and destiny]*. Lviv: Kamieniar [in Ukraine].
4. Dyachenko, V.D. (1962). *Pro nazvy naselenykh punktiv v Ukraini etnonimichnoho pokhodzhennia [About the names of settlements in Ukraine toponymy origin]*. Kyiv [in Ukraine].
5. Zhuchkevych, V.A. (1980). *Obshchaia toponimika [General toponymy]*. Minsk: Vysshaya shkola [in Russian].
6. Zinchenko, A. (1998). *Nash krai – Podillia [Our region – Podillia]*. – Kamianets-Podilskyi, RVTs.: Proza, [in Ukraine].
7. Kupchynskyi, O.A. (1981). *Naidavnishi slovianski toponimy na Ukraini yak dzherelo istoryko-geohrafichnykh doslidzhen [The oldest Slavic place names in Ukraine as a source of historical and geographical research]*. Kyiv: Naukova dumka, [in Ukraine].
8. Stasiuk, I.A. *Teofipolshchyna. Storinky istorii sil raionu [Teofipolshchyna. History villages in the area]*.Lviv: Kamieniar [in Ukraine].

9. Shevchuk, V.V. (2009). *Katehorialni formy toponimichnykh lehend ta perekaziv na Podilli [Categorical form toponymic legends and tales of Podillia]*. Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukraine].
10. Yanko, M.P. (1998). *Toponimichnyi slovnyk Ukrainy [Place-name Dictionary Ukraine]*. Kyiv: Znannia [in Ukraine].

БОРИСОВА О. В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕОГРАФО-ТОПОНИМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ В ТУРИСТИЧЕСКО-КРАЕВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ (РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

Статья посвящена вопросам использования географо-топонимического анализа в туристическо-краеведческих исследованиях на уровне отдельного региона – Подолья. Подчеркнуто, что упомянутый анализ способствует активизации интеллектуально-творческого потенциала исследователей в процессе туристическо-краеведческой деятельности, привлекает их к изучению истории родного края, окружающей среды, географии, исторических объектов, явлений социального характера, влияет на формирование всесторонне образованной личности. Географо-топонимический анализ помогает определить роль некоторых природных и социальных факторов, которые повлияли на формирование и развитие поселенческой сети Подолья на различных этапах развития общества. Благодаря географо-топонимическому анализу возникает возможность установить причинно-следственные связи между явлениями природы и социальной средой в процессе подготовки, проведения, подведения итогов туристических прогулок, путешествий.

Ключевые слова: географо-топонимический анализ, туристическо-краеведческая деятельность, природные, социальные факторы, Подолье, поселенческая сеть региона.

BORYSOVA O. USE OF THE TOPONOMIC-GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF SETTLEMENTS IN TOURIST AND LAND KNOWABLE RESEARCHES (REGIONAL ASPECT)

The article is devoted to issues of toponomic-geographical analysis in tourist and land knowable researches on the example of Podillia. Was underlined, that using of toponomic-geographical analysis promotes an activation of intellectual-creativity potential of researches in a process of tourist and land knowable activity, attract to the studying of local history,

environment, geography, historical objects and phenomenon's of social life and influence of on forming of the fully educated personality. Toponomic-geographical analysis helps to define a role and importance of factors influencing the forming and development of Podillia rural settlement system at different stages of society forming have been performed. Thank's to the toponomic-geographical analysis becomes possible an establishing of connection between causes and consequences of phenomenon's in a natural and social environment in the process of preparation of lead through of results of tourist walks, trips. These are prospects for further in this area.

Keywords: toponomic-geographical analysis, tourist and land knowable researches, natural, social factors, Podillia region, settlement system.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2016 р.

Авторська довідка

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Борисова Оксана Володимирівна	Borysova Oksana
Науковий ступінь/ Scientific degree	к.г.н.	Candidate of Geography Sciences
Вчене звання/ Scientific rank	-	-
Посада/ Position	доцент кафедри туризму	Associate Professor of department of Tourism
Установа/ Establishment	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ	National Pedagogical University of M. P. Dragomanov, Kyiv